

TEISINĖ AKLAVIETĖ ĮMONĖJE: AKCININKŲ GINČŲ SPRENDIMO BŪDAI

Simona Dilytė, Domantas Juodikis

Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto

4 kurso Privatinės teisės katedros

Civilinės ir verslo teisės šakos studentai

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius

El. paštas: simona.dilyte@tf.stud.vu.lt, domantas.juodikis@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinė kuratorė lekt. dr. Eglė Lauraitytė

El. paštas: egle.lauraityte@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio praktinis kuratorius dr. Robertas Čiočys

El. paštas: robertas.ciocys@ellex.legal

Šiame straipsnyje analizuojamos dėl akcininkų nesutarimų įmonėse susiklostančios teisinės aklavietės ir galimi jų sprendimo būdai. Remiantis Lietuvos ir užsienio teisės doktrina, teismų praktika, teisės aktais, susipažinus su atskiromis akcininkų sutartimis, šiame darbe atskleidžiama, jog situacija, kuomet bendrovės akcininkai, dėl tarpusavio konfliktų ir nesutarimų, ilgesnį laiką tarpą negali priimti vieningo sprendimo taip sukuriant sprendimų įšaldymo situaciją įmonėje yra įprastas reiškinys, kuris gali būti išsprendžiamas pasitelkiant tam tikrus mechanizmus. Nurodomi galimi tokių situacijų sprendimo būdai padarant išvadą, jog teisminiai aklavietės pašalinimo mechanizmai nėra patrauklūs, patariant rinktis iš anksto suderintą abiejų šalių valią atitinkančius sutartinius variantus. Straipsnyje pateikiami 2023 metais suformuluoti universalūs ir apibendrinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai dėl galimybės opciono sutartį įgyvendinti natūra. Aptariamos sutarčių laisvės principo ribos akcininkams sudarant tokius susitarimus, bei iš jų kylanti opciono įgyvendinamumo problematika Lietuvoje.

Pagrindiniai žodžiai: aklavietė, akcininkų sutartis, opcionas, sutarties laisvės principas, įgyvendinamumas.

LEGAL DEADLOCK IN THE COMPANY: WAYS TO RESOLVE SHAREHOLDER DISPUTES

This article analyses the legal deadlocks arising from shareholder disagreements in companies and the possible solutions to them. Based on Lithuanian and foreign legal doctrine, case law, legal acts, as well as on particular agreements between shareholders, this

paper reveals that the situation when shareholders of a company are unable to reach a common decision due to conflicts and disagreements between them for an extended period of time, thus creating a situation of decision-making deadlock in the company, is a common phenomenon that can be resolved by means of certain mechanisms. The possible solutions to such situations are outlined, concluding that judicial mechanisms to resolve the deadlock are not attractive, and advising to opt for contractual options that are mutually agreed in advance. The article presents the universal and generalised interpretations of the Supreme Court of Lithuania on the possibility of enforcing an option agreement in kind, formulated last year. It discusses the limits of the principle of freedom of contract for shareholders when concluding such agreements, and the resulting problems of option enforceability in Lithuania.

Key words: *deadlock, shareholders' agreement, option, freedom of contract, enforceability.*

Ivadas

Vis daugiau žmonių savo verslą nusprendžia pradėti pasitelkiant juridinius asmenis, uždarosios akcinės bendrovės vis dar išlieka kaip populiariausia to forma. Kaip ir kasdieniniame gyvenime, taip ir versle neapsieinama be ginčų, pykčių ir intrigų tarp jame dalyvaujančių asmenų. Tinkamas galimų akcininkų nesutarimų sprendimo būdų ir iš to kylančių problemų aptarimas, vėlesnis jų pritaikymas praktikoje leistų geriau sukontroliuoti šiuos procesus, neleidžiant įsivyrauti bendrovės „paralyžiui“. Nors Lietuvos teisės doktrinoje galima rasti mokslinių darbų, nagrinėjančių akcininkų sutartis (P. Miliauskas, 2012), taip pat akcijų opciones, prijungimo bei prisijungimo teisių įgyvendinimą (J. Rimas, 2010), tačiau gilesnės teisinės akklavietės sprendimo būdų bei jų įgyvendinamumo problematikos analizės pasigendama. Atsižvelgiant į tai, šio straipsnio **tyrimo objektas** Lietuvos ir užsienio valstybių teisės doktrinos, teisės aktų ir teismų praktikos, taip pat atskirų akcininkų sutarčių analizė, siekiant atskleisti kas yra teisinė akklavietė įmonėje, galimus jos sprendimo būdus ir iš to kylančią problematiką. **Darbo tikslas** yra remiantis nurodytais šaltiniais atskleisti teisinės akklavietės įmonėje sampratą, pateikti teisinius bei galimus sutartinius jos sprendimo būdus, išanalizuoti opcioną, kaip vieną iš galimų akklavietės sprendimo būdų, jo santykį su preliminariąja sutartimi, sutarties laisvės principo ribomis, aptarti teismo sprendimo, kuriuo atsakomas įpareigojamas perleisti akcijas kitai šaliai, nevykdymo problematiką. Tikslo siekiama sprendžiant šiuos **uždavinius**: siekiama pateikti teisinės akklavietės įmonėje sampratą; nurodyti galimus teisinius akklavietės sprendimo būdus, atskleidžiant jų nepatrauklumą; pateikti dažniausiai akcininkų sutartyse pasitaikančius mechanizmus, leidžiančius išvengti sprendimų įšaldymų situacijos; išanalizuoti teismų praktiką dėl preliminarosios sutarties ir opciono santykio; atskleis-

ti sutarties laisvės principo ribas akcininkams susitariant dėl opciono ir aptarti teismo sprendimo, kuriuo atsakovas įpareigojamas perleisti akcijas kitai šaliai, nevykdymo problematiką. Rengiant šį darbą **svarbiausi šaltiniai** buvo Lietuvos ir užsienio teisės doktrina, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos acinių bendrovių įstatymas, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, taip pat žemesniųjų instancių teismų sprendimai, acininkų sutartys. Straipsnyje plačiausiai analizuoti Lietuvos teismų sprendimai, įstatymai bei atskiro acininkų sutartys, kadangi Lietuvos teisės doktrina nagrinėjama klausimais yra skurdoka. Rengiant darbą pasiremta lingvistiniu, sisteminiu, lyginamuoju, analizės **metodais**. Lingvistiniu metodu naudotasi analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių teisės doktriną, teisės aktus bei teismų praktiką, siekiant įgyvendinti išsikeltus darbo uždavinius. Sisteminiu metodu naudotasi vertinant atskirose acininkų sutartyse pateikiamus akliavietės sprendimo būdus, analizuojant teismų praktikoje pateikiamas šių būdų pritaikymo galimybes. Lyginamuoju metodu naudotasi analizuojant Lietuvos ir Italijos teismų praktiką opciono įgyvendinamumo klausimu, lyginant atskiras acininkų sutartis. Analizės metodu naudotasi nagrinėjant atskiras acininkų sutartis, pateikiant apibendrintus dažniausiai pasitaikančius sutartinius akliavietės sprendimo būdus.

1. Teisinės akliavietės samprata

Bendrovės acininkų ar valdybos narių tarpusavio ginčai yra veiksnys, galintis priversti net ir pelningą įmonę prie finansinių praradimų ar įmonės veiklos užšaldymo. Tokia situacija teisės doktrinoje vadinama teisine akliaviete (angl. *deadlock*), arba patine situacija, kai dėl įvairių priežasčių stringa savalaikis sprendimų priėmimas.

Bendrovės narių nesutarimų priežastys gali būti įvairios: skirtingos nuomonės dėl dividendų mokėjimo tvarkos ir dydžio nustatymo, ginčai dėl finansavimo šaltinių, pasitraukimo iš verslo būdų, mažųjų ir didžiųjų acininkų interesų nesutapimas, skirtingai suvokiami bendrovės tikslai ar verslo strategijos ir kt. Konfliktinė situacija, kai vieno ar kelių juridinio asmens dalyvių interesai pažeidžiami įvairiapusiškai ir trunka ilgesnį laiką, lemia ne tik juridinio asmens dalyvio interesų pažeidimą, bet ir yra žalinga pačiam juridiniam asmeniui, nes objektyviai trukdoma ar apsunkinama jo veikla. Nors akliavietės atveju bendrovės veikla nebūtinai turi būti paralyžuota, o įmonė gali toliau vykdyti savo veiklą, tačiau tokia bendrovėje susiklosčiusi situacija gali trukdyti įmonei pasiekti jai tuo metu geriausiai įmanomus veiklos rezultatus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 6 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-215-378/2021).

Užsienio teisės doktrinoje teigiama, kad teisinė akliavietė susidaro esant nustatytiems šioms aplinkybėms: nesutarimui tarp dviejų lygiaverčių narių ar jų grupės ir iš to kylančio besitęsiančio sąstingio įmonės veikloje (Howe, 1967, p. 469). Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT): tam, kad įmonėje susiklosčiusi situacija galėtų būti pripažįstama teisine akliaviete, jai turi būti būdingas

tęstinumas, kai akcininkų susirinkime sprendimas nepriimamas daugiau nei vieną kartą dėl nesurenkamos balsų daugumos.

Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau – ABĮ) 27 straipsnio 8 dalyje numatyta, jog visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas laikomas priimtu, kai už jį gauta daugiau akcininkų balsų negu prieš (jei kitaip nenumatyta šiame įstatyme ar bendrovės įstatuose). Aklavietės atveju dėl to paties į visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkę įtraukto klausimo per tam tikrą laikotarpį turi būti balsuojama keletą kartų, o kiekvieną kartą įvykęs balsavimas turi pasibaigti sprendimo visuotiniame akcininkų susirinkime nepriėmimu.

Pažymėtina, kad ABĮ ar kiti teisės aktai nenustato jokių reikalavimų bendrovės akcininko turimų akcijų dalims (jų dydžiui). Todėl tradicinė aklavietės situacija gali susikurti taip vadinamose „50:50 bendrovėse“, kuomet bendrovės akcininkai įgiję po 50 procentų bendrovės akcijų ir, kilus ginčui, nerandamas kompromisas. Aklavietės situacija taip pat galima nuosavybės teise valdomų bendrovės akcijų suteikiamų balsų pasiskirstymo akcininkams kitomis dalimis atvejais ar kai sprendimui priimti reikalinga kvalifikuota balsų dauguma ir nėra vieno reikiamą balsų daugumą turinčio akcininko, o kooperuodamiesi smulkieji akcininkai blokuoja sprendimų visuotiniame akcininkų susirinkime priėmimą. Todėl bendrovėje, kurioje vienas akcininkas turi 50 procentų bendrovės akcijų, o kiti du smulkieji akcininkai – po 25 procentus akcijų, smulkieji akcininkai, balsuodami priešingai nei 50 procentų bendrovės akcijų turintis akcininkas, gali sukurti aklavietės situaciją.

Pažymėtina, kad sprendimų iššaldymo situacija bendrovėje gali susiklostyti ir tais atvejais, kai, nesant reikiamos balsų daugumos, nepriimami valdybos sprendimai (pavyzdžiui, tais atvejais, kai tam tikri valdybos nariai atstovauja akcininkų, tarp kurių susiklosčiusi konfliktinė situacija, interesams) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 6 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-215-378/2021).

Kadangi nuolatiniai akcininkų ginčai gali turėti įtakos tinkamam įmonės valdymui ir įmonės veiklos tęstinumui, iškykla priemonių, kurios gali būti naudojamos akcininkų ginčams išspręsti, siekiant nutraukti įmonėje susidariusią teisinę aklavietės situaciją, nustatymo poreikis. Tokių teisminių priemonių pavyzdžiai, nurodomi LAT praktikoje, galėtų būti įmonės likvidavimas, priverstinis akcijų (teisių, pajų) pardavimas ir juridinio asmens veiklos tyrimas.

2. Teisminiai teisinės aklavietės sprendimo būdai

2.1. Juridinio asmens veiklos tyrimas

Vienas pagrindinių šio instituto panaudojimo tikslų – pašalinti valdymo aklavietės situacijas. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad juridinio asmens veiklos tyrimo institutu siekiama įgyvendinti juridinio asmens valdymo kontrolę ir taip apsaugoti

mažumos akcininkų privačius interesus bei visų akcininkų, suinteresuotų tinkamu juridinio asmens veiklos plėtojimu, interesus. Pažymėtina, kad juridinio asmens veiklos tyrimas galėtų būti laikomas tinkama išėjimo iš susidariusios teisinės aklavietės situacijos procedūra, kai kitos priemonės konkrečiu atveju būtų neefektyvios arba nebūtų įstatyme įtvirtintų jų taikymo sąlygų, o ginčo šalys siektų išsaugoti juridinio asmens veiklos tęstinumą. Tokiu atveju veiklos tyrimas galėtų būti laikomas tinkama tarp akcininkų atsiradusios konfliktinės situacijos sprendimo procedūra dėl priemonių, kurios galėtų būti taikomos teismo, jei ekspertų atlikto tyrimo metu paaiškėtų, kad juridinio asmens (jo valdymo organų ar jų narių) veikla yra netinkama, o teismas tam pritartų (pavyzdžiui, juridinio asmens valdymo organų narių įgaliojimų laikinas sustabdymas ar asmens pašalinimas iš valdymo organų narių, laikinų valdymo organų narių paskyrimas, juridinio asmens organo nario balsavimo teisės laikinas perdavimas kitam asmeniui ir kt.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 6 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-215-378/2021).

Visgi, šio instituto taikymui keliama nemažai Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) įtvirtintų sąlygų ir teismų praktikoje pateikiamų kriterijų. Visų pirma, teisę kreiptis į teismą dėl juridinio asmens veiklos tyrimo pradėjimo turi vienas ar keli akcininkai, kurių turimų ar valdomų akcijų nominali vertė yra ne mažesnė kaip 1/10 įstatinio kapitalo (CK 2.125 straipsnio 1 dalies 1 punktą). Antra, pareiškimą dėl juridinio asmens veiklos tyrimo galima paduoti tuo atveju, jei prieš tai pareiškėjas kreipėsi į juridinį asmenį (juridinio asmens valdymo organą, jo narį) reikalaujamas nutraukti netinkamą veiklą ir suteikė protingumo kriterijus atitinkantį laikotarpį aplinkybėms pašalinti (CK 2.126 straipsnio 2 dalis). Trečia, rengiant kreipimąsi ir pareiškimą dėl veiklos tyrimo, taip pat nagrinėjant bylą teisme, būtinas advokato dalyvavimas (CK 2.126 straipsnio 3 dalis). Ketvirta, tam, kad teismas legitimuotų teisminę juridinio asmens veiklos tyrimo procedūrą, priimdamas nutartį dėl šios procedūros pradėjimo, jau pirminiame etape, sprendžiant, ar pradėti juridinio asmens veiklos tyrimą, turi būti nurodyta pakankamai konkrečių aplinkybių, dėl ko pareiškėjas mano, kad juridinis asmuo, jo valdymo organai ar jų nariai neveikė tinkamai. Mažareikšmiai juridinio asmens (jo valdymo organo ar jo nario) veiklos trūkumai, net jei būtų rimtas pagrindas įtarti tokius trūkumus esant, nėra pagrindas pradėti juridinio asmens veiklos tyrimo procedūrą, nes suinteresuotas asmuo savo teises galėtų ginti kitomis (ekonomiškesnėmis) teisių gynimo priemonėmis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 6 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-215-378/2021).

Taigi, juridinio asmens veiklos tyrimas nėra laikomas tokiu patraukliu aklavietės sprendimo būdu ne tik dėl daugelio sąlygų, kurios turi būti patenkintos, kad teismas inicijuotų tokį tyrimą, tačiau ir atsižvelgiant į laiko bei finansines sąnaudas, reikalingas tam, kad byla būtų išnagrinėta (ginčo šalims tenka ir pareiga sumokėti už advokato ir teismo paskirtų ekspertų darbą (CK 2.129 straipsnio 1 dalis)).

Faktą, jog šio instituto taikymas yra išimtinis, patvirtina ir Lietuvos teismuose nagrinėtų bylų dėl juridinio asmens veiklos tyrimo statistika. Remiantis Lietuvos teismų informacine sistema (LITEKO), laikotarpiu nuo 2020 m. gruodžio 1 d. iki 2023 m. gruodžio 1 d., buvo tenkinti tik 3 prašymai atlikti juridinio asmens veiklos tyrimą.

2.2. Juridinio asmens likvidavimas

Šiuo straipsniu siekiama išanalizuoti išimtinai privačių uždaryjū akcinių bendrovių (toliau – UAB), kurių akcijos neplatintos ir neparduodamos viešai, teisinės aklavietės sprendimo būdus. Privačių juridinių asmenų tikslas – tenkinti privačius interesus (CK 2.34 straipsnio 2 dalis). Tai dažnu atveju sutampa su juridinio asmens dalyvio siekiu įgyti pelno. Likvidavimas – tai absoliuti juridinio asmens pabaiga, kai juridinis asmuo pasibaigia, o jo teisės ir pareigos nėra perimamos kitų subjektų (išskyrus įstatyme numatytus atvejus) (2019 m. gegužės 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga Nr. AC-50-1).

Atsižvelgiant į tai, jog UAB koncentruojasi į pelno gavimą, likvidavimas turėtų būti laikoma kraštutine priemone, nes tai dažnu atveju nesutampa tiek su įmonių, tiek ir jų dalyvių interesais sėkmingai tęsti verslo veiklą. Be kita ko, įmonės likvidavimas reikštų ir įmonės turtą sudarančių objektų pardavimą žemesnėmis kainomis. Likvidavimas įprastai nėra patrauklus teisinės aklavietės sprendimo būdas, nes, jį pasirinkus, juridinio asmens veikla laikoma nutrūkusia ir problemos nėra išspręžiamos *per se*.

Sprendimą likviduoti bendrovę priima visuotinis akcininkų susirinkimas, juridinių asmenų registro tvarkytojas arba teismas CK nustatytais atvejais (ABĮ 73 straipsnio 2 dalis). Visuotinis akcininkų susirinkimas kvalifikuota balsų dauguma, kuri negali būti mažesnė kaip 2/3 visų susirinkime dalyvaujančių akcininkų akcijų suteikiamų balsų, priima sprendimą dėl bendrovės likvidavimo (ABĮ 28 straipsnio 1 dalies 17 punktą). Esant sprendimų priėmimo įšaldymui visuotiniame akcininkų susirinkime, sprendimo dėl bendrovės likvidavimo priėmimas būtų komplikuoatas nesant sutarimo tarp akcininkų.

Juridinio asmens likvidavimas teismo sprendimu esant teisinės aklavietės situacijai galimas atlikus jau aprašytą juridinio asmens veiklos tyrimą ir teismui konstatavus netinkamą juridinio asmens ar jo valdymo organų veiklą. Pažymėtina, kad sprendimas likviduoti juridinį asmenį negali būti priimtas, jei tai prieštarautų kitų juridinio asmens dalyvių ar darbuotojų interesams ar viešam interesui (CK 2.131 straipsnio 3 dalis). Turint omenyje, kad juridinio asmens veiklos tyrimas taikomas kaip kraštutinė priemonė, bendrovės likvidavimas teismo sprendimu, ko gero, dar mažiau tikėtinas.

2.3. Priverstinis akcijų pardavimas

CK 2.115 straipsnyje reglamentuojamas vienas iš juridinio asmens dalyvių teisių gynimo būdų, kuris lemia akcininkų bendradarbiavimo pabaigą konfliktinių situacijų metu – priverstinai pašalinamo juridinio asmens dalyvio akcijų pardavimą, todėl tai yra specifinė priemonė, įtvirtinta įstatymuose, naudojama konkrečiai teisinės aklavietės situacijų sprendimui. Akcijų priverstinio pardavimo pagal CK 2.115 straipsnį tikslas – pašalinti atsiradusią padėtį, kai dėl vieno iš akcininkų neteisėto veikimo – veiksmų ne bendrovės naudai – susidaro situacija, kuri niekaip kitaip neišsprendžiama, kaip tik priverstinio akcijų pardavimo būdu. Taigi priverstinio akcijų pardavimo būdas taikytinas, jeigu konkrečioje konfliktinėje situacijoje neįmanoma veiksmingai apginti akcininkų interesų kitais civilinių teisių gynimo būdais. Toks priverstinis akcijų pardavimas laikytinas *ultima ratio* akcininko teisių gynimo būdu kitų teisės gynybos priemonių atžvilgiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 5 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-46-701/2023). Juridinio asmens dalyvis, pareikšdamas ieškinį teisme, siekia apginti savo privačius, kartu ir juridinio asmens interesus, užtikrinant sąlygas realiam jo veiklos tikslų įgyvendinimui (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. balandžio 17 d. nutartis c. b. Nr. e2A-195-381/2019).

CK įtvirtina dvi UAB akcininko teises, susijusias su akcininko statuso pasibaigimu – teisę išeiti iš bendrovės priverstinai parduodant savo akcijas (CK 2.123 straipsnis) ir teisę „išstumti“ akcininką, kuris veikia prieš bendrovės interesus, priverstinai išperkant jo akcijas (CK 2.115 straipsnis). Abi šios teisės suteikiamos tik tiems akcininkams, kurių turimų akcijų nominalioji vertė ne mažesnė kaip 1/3 įstatinio kapitalo.

Pagal CK 2.115 straipsnį juridinio asmens dalyviai turi teisę kreiptis į teismą reikalaujant, kad UAB akcijos, priklausančios kitam bendrovės akcininkui, būtų parduotos akcininkui, kuris kreipiasi, jei yra dvi sąlygos: 1) akcijos išperkamos iš asmens, kurio veiksmai prieštarauja bendrovės veiklos tikslams; 2) negalima pagrįstai manyti, kad tie veiksmai ateityje pasikeis. Siekiant nustatyti pirmąją sąlygą, būtina identifikuoti juridinio asmens veiklos tikslus ir juridinio asmens dalyvio, dėl kurio akcijų priverstinio pardavimo kreiptasi, priešingus juridinio asmens veiklos tikslams veiksmus. Akcininkas gali būti pašalinamas dėl veiksmų, kuriais pažeidžiami pirmaisiai bendrovės interesai, taip pat ir akcininko interesai, ir tokie veiksmai daro esminį poveikį bendrovės veiklai, valdymui. Teisinės aklavietės situacijoje priverstinis akcijų pardavimas pagal CK 2.115 straipsnį taikytinas, jei akcininkas atsakovas gali būti laikomas labiau atsakingu už susiklosčiusią situaciją nei į teismą besikreipiantis akcininkas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 5 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-46-701/2023). Antroji sąlyga konstatuotina, pavyzdžiui, kai nustatomi trunkamojo arba tęstinio pobūdžio veiksmai, liudijantys bendrovės tikslų nepaisymą, todėl yra pagrindas manyti, kad jie ateityje nepasikeis (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. balandžio 17 d. nutartis c. b. Nr. e2A-195-381/2019).

Daugumoje jurisdikcijų nei įstatymų leidėjai, nei teismai nėra pateikę patenkina-
mų mechanizmų, kaip išspręsti problemas, kylančias dėl ginčų bendrovėse, esant tei-
sinės akliavietės situacijai. Atsižvelgiant į tai, jog teisminis kelias spręsti problemas gali
kelti grėsmę esminiams santykiams tarp bendrovės akcininkų, o bendrovės likvida-
vimas, kaip vienas iš pateikiamų akliavietės sprendimo būdų, yra drastiška priemonė,
kuri paneigs akcininkų galimybę toliau dalyvauti įmonėje ir įprastai nėra priimtinas
atsakymas į kylančius akcininkų nesutarimus, manytina, jog atsakymo vertėtų ieškoti
akcininkų susitarimuose arba steigimo dokumentuose.

3. Akcininkų sutartyse numatyti teisinės akliavietės sprendimo būdai

Civilinėje teisėje vyraujantis sutarčių laisvės principas (CK 6.156 straipsnis) su-
teikia galimybę akcininkams patiems iš anksto numatyti galimus interesų konflik-
tus ir jų išvengti sudarant sutartį. Akliavietės situacijos aptarimas sutartyje turi ir
prevencinę reikšmę, nes akcininkai, suvokdami, kad jiems nesusitarus, įsijungs su-
tartinis akliavietės sprendimo mechanizmas, yra linkę labiau ieškoti kompromisų ir
daryti nuolaidų. Sudaryta akcininkų sutartis šalims turi įstatymo galią, todėl įparei-
goja akcininkus, atsižvelgiant į sutarties esmę bei tikslus ir nepažeidžiant teisės aktų
imperatyvių nuostatų, dalyvauti civiliniuose teisiniuose santykiuose pagal sutartyje
numatytas taisykles (Miliauskas, 2012, p. 73). Taigi, patys akcininkai sutartyje gali
apsibrėžti, kokios faktinės situacijos ar įvykiai būtų laikomi teisine akliaviete ir ko-
kiais konkrečiais teisiniais mechanizmais tokios sprendimų įšaldymo situacijos būtų
sprendžiamos.

Tam tikra specifika yra tuo atveju, kai teisinės akliavietės situacija susidaro dėl tam
tikrą besitęsiantį laiko tarpą nepriimamų valdybos sprendimų, kai jiems priimti ne-
susidaro reikiama balsų dauguma. Kadangi valdybos nariai ne visada yra bendrovės
akcininkai (įprastai tai būna bendrovės darbuotojai (pavyzdžiui, bendrovės vadovas,
jei nesudaroma stebėtojų taryba), jie nėra tiesioginiai iš akcininkų sutarties kylančių
sutartinių santykių dalyviai. Tačiau įprastai valdybą renka būtent visuotinis akcinin-
kų susirinkimas (jei nėra sudarytos stebėtojų tarybos) (ABĮ 33 straipsnio 3 dalis),
todėl akcininkai sutartyje gali numatyti tam tikrus mechanizmus dėl valdybos (ar
vieno iš jos narių) keitimo teisinės akliavietės atvejais. Šiame straipsnyje koncentruo-
jamasi į akcininkų nesutarimus ir galimus jų sprendimo būdus, todėl apie valdyboje
susidariusią teisinę akliavietę detaliau pasisakoma nebus.

Sutarties šalių galimybės kūrybiškai sukurti akliavietės sprendimo būdus yra be-
veik neribotos. Toliau pateikiamos akcininkų sutartyse dažniausiai pasitaikančios
priemonės, naudojamos sprendžiant akliavietės situacijas. Remiantis akcininkų daly-
vavimo bendrovėje tęstinumu, galima tokia šių priemonių klasifikacija:

- 1) Priemonės, padedančios išspręsti akliavietės situaciją ir leidžiančios akcininkams tęsti bendrą veiklą:
 - a) **Derybos.** Akcininkai susitaria, kad kilus teisinės akliavietės situacijai jie dės visas pastangas tam, kad ją išspręstų geranoriškų derybų būdu per tam tikrą laiką. Jei akcininkams nepavyksta tokiu keliu išspręsti nesutarimų, taikomos kitos numatytos akliavietės sprendimo procedūros. Vis dėlto, turint omenyje asmeninį akcininkų nesutarimų pobūdį, jų tęstinumą, pasiekti konsensuą tarpusavio derybų metu gali būti sudėtinga.
 - b) **Tarpininkavimas.** Akcininkų sutartyje gali būti numatyta, jog kilęs ginčas perduodamas nepriklausomam ekspertui (auditoriui, teisininkui, verslo konsultantui), kuris, atsižvelgęs į abiejų pusių interesus, nurodytų, kaip galėtų būti išspręsta situacija.

- 2) Priemonės, kurios padeda akcininkams „išsiskirti“, esmingai nepažeidžiant jų ir bendrovės interesų:
 - a) **„Šaudykliniai modeliai“** (angl. *shotgun models*). Šios priemonės, susijusios su akcijas perleidžiančio subjekto ir vertybinių popierių kainos nustatymu, kilusios iš bendrosios teisės tradicijos šalių (Jungtinių Amerikos Valstijų ir Jungtinės Karalystės), tačiau jų taikymas paplitęs ir kontinentinės teisės valstybių praktikoje (Fleischer, Schneider, 2012, p. 36). Dažniausiai pasitaikantys „šaudykliniai“ modeliai yra šie:
 - „Rusiška ruletė“ (angl. *russian roulette*). Akcininkas gali pateikti pranešimą kitam akcininkui, siūlydamas arba pirkti iš pastarojo turimas bendrovės akcijas, arba analogiška kaina parduodamas savo turimas akcijas. Tuo tarpu kitas akcininkas turi teisę nuspręsti kaip elgtis: ar pirkti pasiūlytas akcijas, ar vis dėlto parduoti savo turimas ir pasitraukti iš bendrovės valdymo. Svarbus šio mechanizmo aspektas yra tai, kad siūloma akcijų pirkimo ir pardavimo kaina turi būti tokia pati. Tai užtikrina, kad pasiūlyta akcijų kaina yra sąžininga (Cadman, 2004, p. 117).
 - „Teksaso susišaudymas“ (angl. *texas shoot-out*). Tai būdas, kai abi šalys perduoda užkljuotus vokus trečiajam asmeniui (arba vienas kitam) su jų siūloma maksimalia kaina už kurią yra pasirengę įsigyti kito akcininko turimas akcijas. Abu pasiūlymai atplėšiami vienu metu – didesnę pasiūlymą pateikęs akcininkas už nurodytą kainą turi pirkti kito akcininko akcijas. Taip siekiama atrasti teisingą kainą, mokėtiną už akcijas (OECD, 2006, p. 110).
 - „Teisingiausias uždaras pasiūlymas“ (angl. *fairest sealed bid*). Kiekviena šalis nepriklausomam trečiajam asmeniui pateikia uždara kainos pasiūlymą už akcijas (pavyzdžiui, užkljuotame voke), už kurią jos pasirengusios įsigyti kitos šalies akcijas įmonėje. Tuomet nepriklausoma trečioji šalis nusprendžia, kuris iš pasiūlymų atitinka „teisingiausią kainą“ (t. y. kainą, artimiausią

trečiojo asmens nustatyti kainai, kuri laikoma tikraja verte arba kainą, pagrįsta akcininkų sutartyje numatytu vertinimo metodu). Tuomet akcininkas, pasiūlęs kainą, labiau nutolusią nuo „teisingosios kainos“, privalėtų parduoti savo turimas įmonės akcijas už šią kainą arba sutikti su kitos šalies pageidavimais dėl aklavietės. Akivaizdu, kad šis metodas taip pat susijęs su didele rizika arba sėkme, atsižvelgiant į rimtas neteisingo pasiūlymo kainos nustatymo pasekmes (OECD, 2006, p. 110).

Tiesa, tokie tarpusavio susitarimai ne visada yra tinkamas situacijos sprendimo būdas. Pavyzdžiui, kai vienas iš akcininkų neturi pakankamai finansavimo galimybių, akivaizdu, kad kitas akcininkas laimės tokį „aukcioną“ pasiūlęs net ir nedidelę kainą.

- b) **Prijungimo teisės** (angl. *drag-along*) ir **prisijungimo teisės** (angl. *tag-along*) nuostatos. Šios skirtos užtikrinti parduodamo akcijų paketo patrauklumą išoriniam investuotojui, kartu apginant mažumos ir daugumos akcininkų interesus. Prijungimo teisė – akcininkas, siekiantis parduoti savo akcijų dalį trečiajai šaliai, turi teisę prijungti kitą akcininką prie šio sandorio, kad jis kartu parduotų savo turimas akcijas tokia pačia kaina ir sąlygomis. Prijungimo teisę atitinka akcininko, iš kurio reikalaujama parduoti akcijas (prijungiamo akcininko), pareiga tai padaryti (Rimas, 2010, p. 13). Tai suteikia galimybę parduoti visas bendrovės akcijas pirkėjui kartu, sumažina galimybę, kad mažumos akcininkai blokuos akcijų pardavimą, taip pat paprastai tai padidina akcijų kainą. Tuo tarpu mažumos akcininkas, pasinaudojęs prisijungimo teise, įgyja galimybę prisijungti prie daugumos akcininko, parduodančio savo akcijų dalį, o šis privalės į parduodamų akcijų paketą tokia pat kaina įtraukti ir likusio akcininko akcijas.

Nors šios nuostatos akcininkų sutartyse įprastai priskiriamos prie aklavietės sprendimo būdų, diskutuotina, ar jų taikymas efektyviai išsprendžia susidariusią situaciją, kadangi, nors įmonė gali toliau tęsti veiklą, atsiradus naujam akcijų savininkui, nesutariantys akcininkai, paneigdami savo interesą gauti pelną, turi iš jos pasitraukti, perleisdami savo akcijas.

- c) **Susitarimas dėl akcijų opciono** (angl. *option arrangements*). Tai kone dažniausiai praktikoje pasitelkiamas akcijų perleidimo mechanizmas, kuris padeda įtvirtinti lanksčias ir bendrovės dalyviams patrauklias akcijų perleidimo sąlygas. Akcininkų sutartyje numatyta pirkimo opciono (angl. *call option*) sąlyga įtvirtina vieno akcininko teisę (bet ne pareigą) išpirkti kito akcininko akcijas už sutartyje sulytą kainą, pateikiant kitam akcininkui pranešimą. Akcijų pardavimo opcionas (angl. *put option*) yra atvirkštinis variantas akcijų pirkimo opcionui ir šia sąlyga numatoma, kad vienas akcininkas galės (bet neprivalės)

parduoti kitam akcininkui turimas akcijas už sutartyje sulygtą kainą, pateikiant kitam akcininkui pranešimą. Akcininkų sutartyse galima atrasti ir pirkimo–pardavimo opcionalą (angl. *call and put option*), kuris susideda iš aukščiausiai minėtų sąlygų: vienas akcininkas turi teisę pateikti antrajam pasiūlymą arba parduoti savo akcijas, arba nupirkti pirmojo akcijas, ir pardavimui, ir pirkimui nustatant tą pačią kainą. Pasiūlymą gavusiai šaliai nepasirinkus tarp pardavimo ir pirkimo, pasiūlymą pateikusi šalis įgyja teisę reikalauti, kad pastarasis parduotų savo akcijas arba nupirktų pasiūliusiosios už pasiūlyme nurodytą kainą.

Pirkimo ir pardavimo opcionalų nuostatų taikymas gali prieštarauti pradinei akcininkų sutartyje išreikštai susitariančiųjų šalių valiai, praktikoje kyla daug diskusijų dėl jų priverstinio įgyvendinamumo galimybės ir sutarties laisvės principo ribų. Atsižvelgiant į galimus opcionalo ir preliminariosios sutarties panašumus ir iš to galinčią kilti opcionalo sutarties įgyvendinamumo natūra problematiką, šio straipsnio autoriai mato pagrindą detaliau pasisakyti apie šių institutų atribojimą.

4. Opcionalo ir preliminariosios sutarties santykis

Opcionalas yra bene dažniausiai akcininkų sutartyse įtvirtinamas akcijų perleidimo mechanizmas, kuris leidžia nustatyti lanksčias, juridinių asmenų dalyviams ir akcininkų sutarties šalims priimtinas akcijų perleidimo sąlygas. Nors opcionalo sutarties CK neapibrėžia kaip atskiros sutarties rūšies (CK 1.101 straipsnio 1 dalyje opcionalas nurodomas kaip civilinės apyvartos objektas – išvestinis vertybinis popierius), teisės normos nedraudžia sutarties šalims sudaryti opcionalo sutarčių (susitarimų dėl opcionalo) ar į jas panašių sandorių.

LAT suformulavo esminius pasirinkimo sutartį kvalifikuojančius požymius: (i) opcionalo pirkėjo teisė, o ne pareiga (ii) įsigyti ar parduoti (iii) prekes, finansines priemones, valiutą, kitokią finansinį turtą (iv) už tokios sutarties sudarymo metu sutartą kainą (v) konkrečią dieną ateityje ar vykdymo dieną arba anksčiau. Opcionalo sutarties objektas yra ne konkretus turtas, o tik teisė įsigyti jį ateityje. Tuo atveju, jeigu opcionalo pirkėjas pasinaudoja savo teise, tai opcionalo pardavėjui kyla pareiga sutartį įvykdyti natūra. Opcionalo sutartis yra atlygintinė bendrosios teisės jurisdikcijoje, kuriose sutartimis laikomi tik tokie šalių sandoriai, kurie sukuria abipusę naudą sutarties šalims, tai yra vadinama abstrakčia nauda (angl. *consideration*). Tuo tarpu pagal Lietuvos teisėje nustatytą reglamentavimą opcionalo sandorio atlygintinumas nėra apibrėžiamas kaip būtinas šios sutarties elementas. Taigi teisės doktrinoje opcionalo sutartis yra suprantama kaip sutarties šalies įsigyta teisė (bet jokia būdu ne pareiga) ateityje pirkti ar parduoti bendrovės akcijas ar kitą turtą, o kita opcionalo sutarties šalis prisiima pareigą pirkti ar parduoti bendrovės sutartą kiekį turto pagal opcionalo sutartyje nustatytas sąlygas ir tvarką, t. y. opcionalo sutartį įvykdyti natūra.

Tokia teisinė opciono sutarties konstrukcija, kai šalys pasilieka teisę ateityje sudaryti akcijų perleidimo sandorį, yra panaši į preliminariosios sutarties institutą, todėl svarbu nustatyti šių sutarčių santykį ir jų atribojimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 8 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-27-381/2023). Doktrinoje plačiai sutinkama nuomonė, jog sudariusios preliminarįją sutartį šalies negalima priversti sudaryti pagrindinės sutarties; šiuo atveju nukentėjusios šalies interesas ginamas taikant nuostolių atlyginimo institutą (Mikelėnas et al, 2003, p. 210). Reikalavimas sutarties nevykdančią šalį įpareigoti sudaryti sutartį laikomas ydingu ir negalimu iš principo, nes jis prieštarauja vienam pagrindinių civilinės teisės principų – sutarties laisvės principui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-797/2001).

Iki 2023 m. nacionalinėje teismų praktikoje nebuvo suformuluotų universalių teisės aiškinimo taisyklių dėl opciono sutarčių teisinio kvalifikavimo ir santykio su preliminariosiomis sutartimis. LAT teisėjų kolegija 2023 m. kovo 8 d. nutartyje pateikė šių sutarčių atskyrimo kriterijus:

- 1) Preliminariosios sutarties, kuri yra organizacinė, atveju yra įforminamas šalių ketinimas ateityje sudaryti pagrindinę sutartį. Opciono sutartis turi savarankišką objektą – išvestinį vertybinį popierių (opcioną), susijusį su perleidžiamais vertybiniais popieriais ar kitu turtu, kurį opciono sutartimi tik numatoma įsigyti ar perleisti ateityje, t. y. opciono sutartimi įgyjama turтинė teisė (opcionas), turinti išvestinio vertybinio popieriaus teisinį statusą, kuri tik bus įgyvendinama ateityje. Todėl opciono sutarties sudarymo metu visada egzistuoja ir iš jos kylančios ateities sutarties objektas. Nors susitarime dėl opciono tiesiogiai gali būti ir nenustatoma, kad šalys ateityje sudarys papildomą sutartį, tačiau opciono turto perleidimui įforminti vis dėlto reikės atlikti papildomus veiksmus (pasirašyti sutartį dėl opciono sutartyje nurodyto bazinio turto perleidimo).
- 2) Preliminariojoje sutartyje nustatomos abipusės šalių teisės ir pareigos, tuo tarpu opciono sutartyje įpareigojimai abejoms sutarties šalims nenustatomi: opciono sutartį sudaręs opciono pirkėjas įgyja pasirinkimo teisę sudaryti sutartį ateityje arba jos nesudaryti; pareiga sudaryti sutartį ateityje saisto tik opciono pardavėjas; tokia opciono pardavėjo pareiga priklauso nuo išreikštos opciono pirkėjo valios.
- 3) Opciono sutartimi sukuriama ne ikisutartiniai, o sutartiniai santykiai. Tai reiškia, kad jeigu opciono pirkėjas pasinaudoja sutartyje įtvirtinta pasirinkimo teise sudaryti pirkimo–pardavimo sutartį ateityje, pardavėjas privalo sudaryti šią sutartį. Jei per nustatytą terminą opciono pirkėjas šia teise nepasinaudoja, sutartis dėl turto įsigijimo ar perleidimo negali būti priverstinai įvykdoma, o sumokėta premija negražinama. Jeigu opciono pardavėjas atsisako opciono sutartyje nustatytomis sąlygomis sudaryti pirkimo–pardavimo sutartį, tai jis laikomas pažeidusiu opciono sutartį, o šios sutarties pažeidimas leidžia opciono

pirkėjui pasinaudoti visais CK bendrosiose sutarčių teisės nuostatose įtvirtintais teisių gynbos būdais. Taigi, opciono pirkėjas, priešingai nei preliminariosios sutarties atveju, turi teisę reikalauti sudaryti pirkimo–pardavimo sutartį CK 6.213 straipsnio pagrindu, t. y. reikalauti įvykdyti opciono sutartį natūra, net jei toks susitarimas aiškiai ir nedviprasmiškai nėra nurodytas pačioje opciono sutartyje. Preliminariosios sutarties atveju, pasibaigus nustatytam terminui pagrindinei sutarčiai sudaryti, iš įsipareigojimo neįvykdžiusios šalies gali būti pareikalauta nuostolių atlyginimo.

- 4) Opciono sutartis yra rizikos sutartis, todėl jai būdingas (nors ir nėra privalomas) atlygintinumas – už turtinės teisės (opciono) įsigijimą opciono pirkėjas paprastai sumoka opciono pardavėjui sutartą kainą (premią).

Minėtoje byloje buvo nagrinėjamas klausimas, ar tarp šalių sudarytas susitarimas laikytinas opciono, ar preliminariąja sutartimi. Susitarime nustatyta: „Mes susitarėme, kad H. B. turi teisę nusipirkti 90 procentų bendrovės X akcijų iš A. K. nuo 2018 m. rugpjūčio 6 d. iki 2018 rugpjūčio 6 d. už 15 000 Eur, nesvarbu, kokia būtų bendrovės vertė. Jei H. B. neperka akcijų nuo minėtos dienos, tuomet ši sutartis laikoma negaliojančia. H. B. turi teisę nepirkti akcijų net jeigu įmonė yra kritinėje finansinėje padėtyje ar bankrutavusi.“ Teisėjų kolegija nurodė, jog šis susitarimas turi tokius esminius požymius: a) ieškoviui sukuriama teisė nusipirkti akcijas, bet ne įsipareigojimas jas nusipirkti; b) susitarime apibrėžtas sutarties objektas – akcijos ir jų skaičius; c) ieškovo teisė nusipirkti akcijas ateityje apibrėžta konkrečiu terminu; d) susitarime yra užfiksuota kaina, už kurią turi būti įsigijamos akcijos; e) akcijų kaina nepriklauso nuo pirkimo–pardavimo metu būsiančios įmonės vertės; f) pirkėjui nepasinaudojus teise nusipirkti akcijas susitarime nustatytu terminu, susitarimo galiojimas pasibaigia. Tokių esminių požymių konstatavimas leido priėti prie išvados, kad ginčo sandoriu šalys sudarė ne preliminariąją sutartį, o esminius neatlygintinio opciono sutarties požymius turintį susitarimą – dėl reikalavimo teisės ateityje nusipirkti bendrovės akcijas įgijimo.

Šalių sudarytas susitarimas dėl opciono įsigijimo šiuo atveju kvalifikuotinas kaip pagrindinė sutartis, kurią galima reikalauti priverstinai įvykdyti natūra, o teismas turi tokią teisę ginti. Dėl to sprendžina, kad ieškovas, prašydamas jam priteisti bendrovės akcijas, o atsakovui – šioje sutartyje nustatytą akcijų kainą, iš esmės pasirinko tinkamą savo teisių gynimo būdą, nes opciono sutarties vykdymas šiuo atveju reiškia galimybę prašyti teismo priteisti bendrovės akcijas natūra, jeigu atsakovas pagal ieškovo pareikalavimą, išreikštą per susitarime nustatytą terminą, šių akcijų neperleidžia.

Taigi, atsižvelgus į pateiktą praktinį pavyzdį ir LAT išaiškinimus galima teigti, jog nors nagrinėjamos sutartys turi tam tikrų panašumų, tačiau opciono sutartis nėra ir negali būti prilyginta preliminariajai sutarčiai. Opciono sutarties pagrindu sukuriama santykiai negali būti priskirti prie ikisutartinių teisinių santykių. Dėl to kvalifikuojant tarp ginčo šalių sudarytą sutartį, kuri nacionalinėje teisėje nėra reglamentuota

kaip atskira sutarties rūšis, turi būti išaiškintas tokia sutartimi nustatytų šalių teisių ir pareigų turinys bei apimtis, kurie leistų nuspręsti, ar sutarties nuostatos atitinka šalių susitarimą dėl opciono, ar turi kitų sutarčių elementų.

5. Sutarties laisvės principas akcininkų susitarimų ribose

Lietuvos teismų praktikoje gana ryškiai atsispindi konsensualizmo ir sutarties laisvės principai, pagrindžiantys sutarties šalių valios laisvės svarbą. LAT, atskleisdamas konsensualizmo principo esmę ir jo taikymą, pabrėžė, kad sutartinių santykių teisiniui reguliavimui būdingas minimalus šalių valios varžymas, todėl šalys gali laisvai nusistatyti tarpusavio teises bei pareigas, jos taip pat yra laisvos pasirinkdamos formą, kuria išreiškia savo susitarimo turinį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 11 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-103/2013).

Remiantis šiais principais, teismai pripažįsta ir opciono, kuris *expressis verbis* nenumatytas CK, naudojimo verslo santykiuose galimybę. Pažymėtina, jog opciono sutartis iš esmės suponuoja nelygiavertišką šalių pasirinkimo laisvės padėtį – opciono įgijėjas disponuoja laisve apsispręsti, ar pasinaudoti opcione numatyta teise sudaryti akcijų pirkimo–pardavimo sutartį, ar ne; tuo tarpu kita opciono šalis, įgijėjui tokią teisę realizavus, privalo ją sudaryti. Taip pasireiškia rizikos elementas – šalys įsipareigoja sudaryti sutartį, numatant sandorio objekto pardavimo kainą iš karto, t.y. nežinant, kokia tų finansinių priemonių vertė dėl galimų rinkos pokyčių bus ateityje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 8 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-27-381/2023). Šiuo atveju svarbus klausimas, ar nėra pažeidžiamas teisingumo principas, kai nuo opciono sutarties pasirašymo ir įsigaliojimo momento, iki momento, kai opciono turėtojas nusprendžia įgyvendinti opcioną, opciono sutartyje numatyto turto kaina rinkoje žymiai pasikeičia.

Teismų praktikos analizė leidžia daryti prielaidą, jog Lietuvoje teismai linkę nevaržyti verslo subjektų valios ir neriboti sudarytų rizikos sandorių dėl akcijų perleidimo įgyvendinimo, neatsižvelgiant į objekto kainą. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas iš naujo nagrinėdamas bylą sprendė, jog šalies pasirašytoje sutartyje, dėl kurios kvalifikavimo (preliminarioji ar pagrindinė) ir kilo ginčas, numatyta tam tikra sankcija dėl kitų įsipareigojimų neįvykdymo – akcijų perleidimas už 1 EUR, nėra neteisėta ir gali būti priverstinai įgyvendinama. Teismas rėmėsi CK 6.189 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu sutarties privalomumo ir vykdytinumo principu (lot. *pacta sunt servanda*) ir pažymėjo, jog šalys privalo vykdyti prisiimtus įsipareigojimus tinkamai, sutarties šalis negali elgtis priešingai nei tie lūkesčiai, kuriuos ji savo veiksmais, atliktais vykdant sutarties sąlygas, suformavo kitai šaliai (Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-613-330/2023). Be kita ko, šioje byloje LAT suformulavo tokią teisės aiškinimo taisyklę: tuo atveju, kai šalys sudaro sutartį, kuri turi tiek preliminariosios sutarties bruožų (organizacinių), tiek pa-

grandinės sutarties bruožų, t. y. laisva tarpusavio valia nedviprasmiškai susitaria dėl tokios sutarties dalies, atitinkančios pagrindinės sutarties bruožus, vykdymo natūra, CK 6.165 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas draudimas įpareigoti preliminariąją sutartį vykdyti natūra netaikytinas, nes nepažeidžiami šia taisykle saugomi interesai (šalių teisėti lūkesčiai ir teisinis tikrumas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-124-403/2021).

Kiek kitokį požiūrį į sutarties laisvės principą atspindi Italijos teisminė praktika. Remiamasi Italijos civilinio kodekso 2265 straipsniu „susitarimas, kuriuo vienam ar keliems akcininkams nesuteikiama teisė dalyvauti dividendų ar nuostolių valdyme, yra niekinis“ (it. *divieto di patto leonino*). Aiškindami šią nuostatą, teismai vadovaujasi argumentu, jog toks pašalinimas prieštarautų bendram interesui tinkamai valdyti bendrovę (Sannasardo, Gambini, 2019).

Milano Apeliacinio teismo 2020 m. vasario 13 d. byloje buvo sprendžiama dėl akcijų perleidimo kitam akcininkui, kai šie abu balsavo už bendrovės likvidavimą, o pasinaudojus opcionu ir akcijas pardavus, bendrovė bankrutavo. Teismas išaiškino, jog atsižvelgiant į akcininkų sutartyje numatytus opciono turėtojo apsaugos mechanizmus ir bendrovės bankrutavimo faktą, pardavus akcijas vienas akcininkų „apsisaugojo“ nuo atsakomybės už nuostolius ir tai laikoma *patto leonino*. Šioje byloje teismas atkreipė dėmesį, jog opciono sandoris galėtų būti įgyvendinamas, be kita ko, esant šioms aplinkybėms: bendrovė negali būti likviduojama ar bankrutuojanti; turi būti nustatyta teisinga akcijų paketo kaina, kuri nebūtų pernelyg neproporcinga akcijų paketo vertei opciono sandorio vykdymo metu ir akcininko į bendrovę investuotai sumai. Šias sąlygas pažeidus, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, sandoris galėtų būti laikomas *patto leonino* ir būtų negaliojantis (Sannasardo, Corsetti, 2021). 2021 m. Aukščiausiasis Italijos Teismas, atsižvelgdamas į skirtingą žemesnių instancijų teismų poziciją, išaiškino, jog tais atvejais, kai tokie sandoriai nedaro įtakos pačiai bendrovės veiklai, rizikos perdavimas vyksta tik tarp akcininkų arba trečiajai šaliai, jie yra galiojantys ir vykdytini (Airaghi, Ripa, 2021, p. 4). Darytina išvada, jog lyginant su Lietuvos nacionalinių teismų praktika, Italijoje laikosi labiau rezervuoto požiūrio į sutarties laisvės principą ir opciono įgyvendinamumo galimybes. Referuojant į filosofinius tokių valstybės teisių – ekonominių priemonių taikymo pagrindus, Italijos teismų formuojama pozicija artimesnė teisiniam paternalizmui – valstybės prievarta pateisinama siekiant apsaugoti asmenis nuo jų pačių padarytos žalos (Feinberg, 1971, p. 105). Lietuvos teismai, tuo tarpu, pasirinkę nuosaikią poziciją ir nėra linkę daryti tokios intervencijos į verslo subjektų sutartinius santykius, ypač vertinant sandorio objekto kainą teisingumo požiūriu. Taip pat, kol kas nėra ir suformulavę aiškių taisyklių, kuriomis vadovaujantis akcininko pasitraukimo iš bendrovės galimybė būtų apribota, siekiant apsaugoti kitų akcininkų ar pačios bendrovės interesus.

Sutarties laisvės principą pagal CK 6.156 straipsnio 2 dalį galima apriboti įpareigojant subjektą sudaryti sutartį tik išimtiniais atvejais: kai pareigą sudaryti sutartį nu-

mato įstatymas arba asmuo pats įsipareigoja sudaryti sutartį. Įpareigojimas sudaryti sutartį yra gana įprasta praktika viešųjų sutarčių atžvilgiu, kuomet subjektai įpareigoti pasirašyti sutartis pagal įstatymą (6.156 straipsnio 2 dalis). Viešoji sutartis laikytina sutarčių laisvės principo išimtimi, joje atsispindi viešasis interesas, kuris sudaro sąlygas valstybei kištis į tokių sutarčių sudarymo procesą siekiant apginti sutartinio santykio silpnesniąją šalį, bet kurią asmenį siekiantį gauti paslaugų ar prekių iš kitos šalies – juridinio asmens (verslininko) (Ambrasienė et al, 2004, p.132.).

Daugelyje Europos valstybių sutarčių teisėje sąžiningumo principas yra tas įrankis, kuris leidžia riboti šalių autonomiją (sutarčių laisvės principą) tuomet, kai prioritetas turi būti teikiamas solidarumui, lojalumui, pasitikėjimo apsaugai, poreikiui atsižvelgiant į kitos šalies interesus (Drazdauskas, 2008, p. 43). Pažymėtina, jog UNIDROIT principai, kurių dauguma įtvirtinta ir CK, nustato daugelį tipinių sutarties laisvės ribojimo instrumentų – esminė šalių nelygybė, siurprizinių standartinių sąlygų kontrolė, ekonominis spaudimas, kaip sutarties negaliojimo pagrindas, galimybė riboti netesybų dydį ir pan. (Drazdauskas, 2008, p. 97). Tačiau nenustačius šalių valios defektų ar kitų aplinkybių, kai subjektas įsipareigoja sudaryti sutartį ateityje, teismas gina teisinį lūkestį, sutarties privalomumo principą, todėl gali įpareigoti ją sudaryti net jei tai galimai prieštarautų sąžiningumo ar teisingumo principams (net jei pirkimo–pardavimo sutarties kaina jos sudarymo dieną neatitinka realios akcijų vertės). Šiuo atžvilgiu galima teigti, jog Lietuvos teismų sprendimų kryptingumas atitinka liberaliojo paternalizmo doktriną – ji suponuoja civilinių teisinių santykių subjektų nepaneigiamą pasirinkimo laisvę, kurios teismai nėra linkę riboti. Liberalusis paternalizmas savo esme nėra ribojantis net ir pripažįstant, kad žmonės dažnai klįsta savo sprendimuose (Astromskis, 2014, p. 76).

Pažymėtina, jog akcininkų sutarčių praktikoje pastebima tendencija įtvirtinti, jog ši sutartis nėra preliminarinio, tikintis galimo priverstinio įvykdymo natūra: „šalys susitaria, kad šis susitarimas dėl Aklavietės akcijų pardavimo yra jų galutinis ir vykdytinas įsipareigojimas parduoti ir įsigyti Aklavietės akcijas. Nurodytas susitarimas dėl Aklavietės akcijų pardavimo nėra laikomas preliminariniais sutartimi, bet galutiniu susitarimu (pagrindine sutartimi) įvykus nustatytoms sąlygomis parduoti ir įsigyti Aklavietės akcijas“. Visgi, kasacinio teismo praktikoje akcentuojama, kad susiklosčiusių šalių teisinius santykius lemia ne sutarties pavadinimas, o jos turinys (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-189-781/2023). Kaip matyti iš LAT 2021 m. gegužės 12 d. nutartyje pateiktų išaiškinimų dėl galimumo preliminarinąją sutartį įvykdyti natūrą, sutarties pavadinimas ar jos atskiros nuostatos neturi esminės reikšmės sutarties kvalifikavimui. Todėl galimi atvejai, kad galutinis teismo vertinimas neatspindės pradinės šalių valios ar jai prieštaraus.

6. Teismo sprendimo, kuriuo atsakovas įpareigojamas perleisti akcijas kitai šaliai, nevykdymo problematika

Lietuvos teismų praktika dėl įpareigojimo privatiems subjektams sudaryti sutartis, kurių dalykas yra akcijos, nėra gausi. Reikėtų nepamiršti ir aplinkybės, jog dažnu atveju akcininkai dėl akcininkų sutartyse esančios konfidencialios informacijos ir akcininkų nenoro viešai atskleisti savo ketinimų, susitaria, jog visi ginčai tarp akcininkų yra išsprendžiami bendru akcininkų sutarimu, padedant tarpininkams arba pasinaudojant arbitražine išlyga, jeigu ji yra numatyta akcininkų sutartyje (Miliauskas, 2012, p. 77).

Nors įgyvendinusio opcioną akcininko teisės, tuo atveju, jei kita sutarties šalis vengs sudaryti pagrindinę akcijų pirkimo–pardavimo sutartį ir perleisti savo akcijas, teisme bus ginamos įpareigojant šią pareigą įvykdyti natūra (CK 1.138 straipsnio 4 punktą, 6.156 straipsnio 2 dalis), tačiau, nesant teisės aktuose nustatytų tinkamų priemonių dėl tokio teismo sprendimo praktinio įgyvendinamumo, atsisakantis perleisti akcijas asmuo gali tai ir toliau sėkmingai daryti, žinodamas, jog nuosavybės teisė į akcijas nebus apribota. Problema nekyla tais atvejais, kai akcininkas pasinaudoja akcijų pardavimo opcionu, o kita šalis vengia sumokėti sutartą akcijų kainą – sprendimas dėl priverstinio akcijų išpirkimo yra turinio pobūdžio, pareigos išpirkti akcijas nustatymas be faktinio akcijų išpirkimo nepadėtų apginti pažeistų ieškovų subjektyvių teisių, todėl teismas, nustatydamas sprendimo vykdymo tvarką, gali priverstinai išieškoti akcijų kainą į antstolio, vykdančio teismo sprendimą, depozitinę sąskaitą. Teismas išaiškino, jog tokiais atvejais nuosavybės teisė į akcijas atsakovui pereina po to, kai išieškotos lėšos perduodamos ieškovams (Lietuvos Apeliacinio teismo 2011 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-518/2011).

Įstatymų leidėjas vieną tokių teismo sprendimų įgyvendinimo mechanizmų pateikė numatydamas priverstinio akcijų pirkimo–pardavimo tvarką CK 2.120 straipsnio 3 dalyje. Esant 2.115 straipsnio 1 dalyje numatytoms aplinkybėms, kai pasinaudojama priverstiniu akcijų pardavimo institutu, atsakovui nevykdant pareigos perduoti akcijas, juridinis asmuo turi perduoti akcijas atsakovo vardu ir ieškovui išduoti dokumentus, liudijančius nuosavybės teisę į priverstinai parduodamas akcijas; tuo tarpu ieškovas turi sumokėti kainą į notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą.

Bendrovės akcijų išpirkimo tvarka įstatymų leidėjo detalizuota ir 2022 m. lapkričio 30 d. įsigaliojusiam ABĮ 46¹ straipsnyje. Bendrovės akcininkas, veikdamas savarankiškai ar kartu su kitais sutartinais veikiančiais asmenimis, įsigijęs ne mažiau kaip 95 procentus balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių bendrovės akcijų, turi teisę reikalauti, kad visi kiti tos bendrovės akcininkai privalomai parduotų sau nuosavybės teise priklausančias balsavimo teisę suteikiančias bendrovės akcijas. Šio straipsnio 16 dalyje numatyta, jog tais atvejais, kai akcininkas per numatytą terminą akcijų nepardavė, laikoma, kad akcijas išperkantis akcininkas per 30 dienų nuo

nustatyto termino pabaigos turi teisę kreiptis į teisną ir pateikti dokumentus, įrodančius, kad atliktas mokėjimas į depozitinę akcijų nepardavusio akcininko sąskaitą bei reikalauti išduoti uždarosios akcinės bendrovės materialiąsias akcijas ar įpareigoti sąskaitų tvarkytojus vertybinių popierių sąskaitose padaryti įrašus apie akcijų nuosavybės teisės perėjimą akcijas superkančiam akcininkui. Teismo sprendimas išduoti materialiąsias akcijas ar padaryti įrašus bendrovių akcininkų asmeninėse vertybinių popierių sąskaitose šiuo atveju laikomas teisėtu pagrindu, kuriuo remiantis išduodamos materialiosios akcijos arba padaromi įrašai akcininkų asmeninėse vertybinių popierių sąskaitose. Atitinkamas reguliavimas, kuris taikomas akcinių bendrovių atveju, nustatytas ir Vertybinių popierių įstatymo 32 straipsnyje.

Šiam teisiniam reguliavimui aktualus nuosavybės neliečiamumo principas, taikytinas akcijų atžvilgiu, kuris yra ginamas konstituciniu lygmeniu pagal Konstitucijos 23 straipsnį. Šio straipsnio 3 dalyje numatyta, jog nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama. Konstitucinis teismas, analizuodamas oficialaus siūlymo ir privalomo akcijų pardavimo procedūrą, yra nustatęs, kad smulkiųjų akcininkų teisių ir teisėtų interesų apsauga laikoma viešuoju interesu (Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 17 d. nutarimas byloje Nr. 25/04). Šiame nutarime Konstitucinis Teismas išaiškino, jog įstatymų leidėjas, įgyvendindamas *inter alia* Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalies nuostatą, turi įgaliojimus nustatyti ir tokią kitų akcininkų turtinių teisių apsaugos priemonę kaip privalomas vertybinių popierių perleidimas, kai kuris nors akcininkas (vienas ar kartu su kitais asmenimis) įgyja akcijų, suteikiančių atskaitingo emitento akcininkų susirinkime balsų daugiau nei įstatyme nustatyta pagrįsta, protinga riba. Taigi, didžiųjų akcininkų teisių suvaržymas, pagrįstas viešuoju interesu, tokiu atveju yra proporcingas ir teisėtas.

Laisva valia prisiimto įsipareigojimo sudaryti akcijų perleidimo sutartį atveju vykdymo problemos pavyzdys matomas ir Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. lapkričio 9 d. nutartyje. Šioje byloje teismai atsakovei, nevykdančiai teismo sprendimo sudaryti pagrindinę akcijų pirkimo–pardavimo sutartį ir perleisti akcijas, skyrė maksimalią 300 EUR dydžio baudą už kiekvieną teismo sprendimo nevykdymo dieną. Vertinant hipotetinę situaciją, jei turto, numatyto opciono sutartyje, kaina – 1 EUR, o konkrečiu momentu rinkoje bendrovės akcijos vertė yra žymiai didesnė, sutarties pažeidėjui „apsimoka“ tokio sprendimo paprasčiausiai nevykdyti, t. y. nepasirašyti pagrindinės sutarties, ir kasdien už teismo sprendimo nevykdymą mokėti po 300 EUR dydžio baudą.

Apžvelgus sunkumus, kurie gali kilti tais atvejais, kai akcininkas nevykdo teismo sprendimo ir neperleidžia savo akcijų, galima pagalvoti apie ABĮ 46¹ straipsnio 16 dalies ar CK 2.120 straipsnio 3 dalies taikymą pagal analogiją – tokiais atvejais įpareigoti vertybinių popierių sąskaitų tvarkytojus sąskaitose padaryti įrašus apie akcijų nuosavybės teisės perėjimą akcijas superkančiam akcininkui, šiam sumokėjus akcijų kainą į depozitinę sąskaitą. Tačiau, reikia atsižvelgti į priverstinio akcijų pardavimo sąlygas pagal CK – būtinas akcininko veiksmų prieštaravimas juridinio asmens veiklos tiks-

lams ir negalimumas pagrįstai manyti, kad tie veiksmai ateityje pasikeis, bendrovės akcijų išpirkimo sąlygas pagal ABĮ – akcininkas ar jų grupė turi būti įsigiję ne mažiau kaip 95 procentus balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių bendrovės akcijų. Manytina, jog tais atvejais, kuomet opciono sutarties, kuri naudojama kaip priemonė spręsti bendrovėje susiklosčiusią teisinę aklavietę, šalis nevykdo teismo sprendimo ir neperleidžia bendrovės akcijų, Konstitucinis nuosavybės neliečiamumo principas neturėtų būti suvaržytas ir ABĮ 46¹ straipsnio 16 dalies ir CK 2.120 straipsnio 3 dalies nuostatų taikymas pagal analogiją nebūtų pateisinamas. Darytina išvada, jog net ir esant akcininkų sutartyje aiškiai išreikštai šalių valiai ateityje sudaryti pagrindinę akcijų pirkimo–pardavimo sutartį, kaip sutarties laisvės principo išimčiai, Lietuvoje teismai iš esmės neturi priemonių, kaip, nesant akcijas perleidžiančio asmens valios, šį priversti sudaryti (pasirašyti) tokią sutartį.

Išvados

1. Teisinė aklavietė Lietuvos teismų suprantama kaip tęstinė situacija bendrovėje, kai akcininkų susirinkime sprendimas nepriimamas daugiau nei vieną kartą dėl nesurenkamos balsų daugumos.
2. Teisminiai teisinės aklavietės sprendimo būdai akcininkams nėra patrauklūs dėl finansinių ir laiko sąnaudų, konfidencialios informacijos egzistavimo ir dėl to, jog siekiant jais pasinaudoti turi būti tenkinta nemažai CK numatytų sąlygų, jog teismas galėtų tokių procedūrų imtis. Retą tokių mechanizmų naudojimą patvirtina ir teismuose nagrinėtų tokio pobūdžio bylų statistika.
1. Aklavietės sprendimo mechanizmus efektyviausia numatyti akcininkų sutartyje. Dažniausiai praktikoje sutinkami pavyzdžiai – „šaudykliniai“ modeliai, prijungimo ir prisijungimo teisės, populiariausias jų – susitarimas dėl akcijų opciono.
2. Opciono ir preliminariosios sutarties atskyrimas turi didelę praktinę reikšmę dėl galimo priverstinio įgyvendinamumo, todėl kvalifikuojant sutartį turi būti išsiaiškintas sutartimi numatytas šalių teisių ir pareigų turinys, sutarties objektas ir šalių ketinimai.
3. Lietuvos teismai atspindi tvirtą poziciją dėl konsensualizmo principo veikimo; jis gali būti paneigtas tik išimtiniais atvejais (esant viešajam interesui, šalių valios defektams ir kt.). Lyginant su Italijos teismų praktika, Lietuvos teismai laikosi pozicijos, jog sutarties laisvės principas verslo santykiuose turi būti ginamas ir intervencija į tokių subjektų santykius turėtų būti minimali.
4. Opciono sutartis gali būti įgyvendinta natūra, tačiau, šaliai nevykdant pareigos pasirašyti sutartį, teismas neturi aiškių mechanizmų, kaip tokią padėti praktiškai ištaisyti. Nesant viešojo intereso pagrindų, dėl kurio galėtų būti varžomas šalių sutartinės laisvės principas, konstitucinis nuosavybės neliečiamumo principas laikomas prioritetiniu.

Šaltinių sąrašas

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Valstybės žinios, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (2000). Valstybės žinios, Nr. 64-1914.

Specialioji literatūra:

4. Ambrasienė, D. et al. (2004). Civilinė teisė, Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
5. Astromskis, P. (2014). Mažoji vartojimo kreditavimo sandorių reguliavimo modelis. Daktaro disertacija: vadyba (03 S). Kaunas.
6. Cadman J. (2004). Shareholders agreements. 4th edition. London, Sweet & Maxwell.
7. Drazdauskas, S. (2008). Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius.
8. Feinberg, J. Legal Paternalism (1971). Canadian Journal of Philosophy, Vol. 1, No. 1, pp. 105-124. Cambridge University Press.
9. Fleischer, H., Schneider, S. (2012). Shoot-Out Clauses in Partnerships and Close Corporations. Max Planck Private Law Research Paper No. 11/13.
10. Howe, L. (1967). Corporate Divorce: Deadlocks in the Close Corporation. The Business Lawyer, Vol. 22, No. 2, pp. 469- 477. American Bar Association.
11. Mikelėnas, V. Et al. (2003). Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras: šeštoji knyga, Prievolių teisė, t. 1. Vilnius: Justitia.
12. Miliauskas P. (2012). Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai. Teisė, Nr. 82.
13. Rimas J. (2010). Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė (01 S).

Konstitucinio teismo jurisprudencija:

14. Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 17 d. nutarimas byloje Nr. 25/04.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika:

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-189-781/2023.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 8 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-27-381/2023.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 5 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-46-701/2023.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 6 d. nutartis c. b. Nr. e3K-3-215-378/2021.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-124-403/2021.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 11 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-103/2013.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-797/2001.

22. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-613-330/2023.
23. Lietuvos Apeliacinio teismo 2011 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-518/2011.
24. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. balandžio 17 d. nutartis c. b. Nr. e2A-195-381/2019;
25. 2019 m. gegužės 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga Nr. AC-50-1.

Kiti šaltiniai:

26. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2006) Corporate Governance of Non-listed Companies in Emerging Markets. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/37190767.pdf> [žiūrėta 2023 m. gruodžio 28 d.];
27. Gambini, L., Sannasardo, Ch. (2019). Supreme court in favor of put options at predetermined price as legitimate means of corporate financing. Portolano Cavallo blog, [blog] 4 February. Prieiga per internetą: <https://portolano.it/en/newsletter/portolano-cavallo-inform-corporate/supreme-court-in-favor-of-put-options-at-predetermined-prices-as-legitimate-means-of-corporate-financing> [žiūrėta 2024 m. vasario 10 d.];
28. Corsetti, B., Sannasardo, Ch. (2021). Italian case-law goes back and forth on the validity of put option clauses. Portolano Cavallo blog, [blog] 20 May. Prieiga per internetą: https://portolano.it/en/newsletter/portolano-cavallo-inform-corporate/italian-case-law-goes-back-and-forth-on-the-validity-of-put-option-clauses#_ftnref1 [žiūrėta 2024 m. vasario 12 d.];
29. Airaghi, L., Ripa, A. (2021). Put option and violation of the so-called „Patto leonino“ – a new attempt of the Italian Supreme Court. LMS Studio Legale, blog, [blog] 7 October. Prieiga per internetą: https://www.lmslex.com/wp-content/uploads/Newsletter-November-2021_Def.pdf [žiūrėta 2024 m. vasario 22 d.].

SANTRAUKA

Šiame darbe remiantis užsienio doktrina ir Lietuvos teismų praktika pateikiama teisinės aklavietės samprata, analizuojami teisminiai teisinės aklavietės sprendimo būdai, pateikiami dažniausiai akcininkų sutartyse numatomi sutartiniai jos sprendimo mechanizmai. Remiantis Lietuvos teismų išaiškinimais, aprašomas opciono ir preliminariosios sutarties santykis bei jų atskyrimo kriterijai. Taip pat analizuojamas laisvės sutarties principo veikimas akcininkų susitarimų ribose, remiantis Lietuvos teismų praktika ir lyginant su Italijos teismų pozicija. Aprašoma ir opciono praktinio įgyvendinamumo problematika, atsižvelgiant į nuosavybės neliečiamumo ir viešojo intereso kategorijas. Išanalizavus minėtus aspektus, darytina išvada, jog opciono sutartis gali būti įgyvendinta natūra, tačiau teismai nepateikia veiksmingų praktinių mechanizmų, kaip šalį priversti pasirašyti sutartį.

SUMMARY

This paper draws on foreign doctrine and Lithuanian case law to present the concept of legal deadlock, analyses the judicial methods of resolving legal deadlock, and presents the most common contractual methods of resolving deadlock in shareholders' agreements. The relationship between an option and a preliminary agreement and the criteria for distinguishing between them are described on the basis of Lithuanian court interpretations. It also analyses the operation of the freedom of contract principle within the framework of shareholders' agreements, based on Lithuanian case law and compared with the position of the Italian courts. It also describes the problems of the practicability of the option, taking into account the categories of inviolability of property and public interest. The analysis of these aspects leads to the conclusion that an option contract can be enforced in kind, but that the courts do not provide effective practical mechanisms to force a party to sign the contract.